

Reisverslag Tiberius Pepinus van Eminga

Een bezoek aan Napels en omgeving

Onderstaand reisverslag is een bloemlezing uit het 'Reisjournaal van Tiberius Pepinus van Eminga', opgenomen in: IJ. Botke, G.C. Huisman, H. Maring, L.A. de Vries, Frisia & Italia. Uit de rijke verzamelingen en archieven in Noord-Nederland. Friezen en Groningers in Italië, 1600-1950. Leeuwarden, 1998. Het originele reisjournaal berust in het Historisch Centrum Leeuwarden.

Die bijschrijvinghe, van mijne reijs naer Napoli, van die stadt Napoli, van Puozzolo, van den berch Visuvius ende meer ander saecken die ick onderweech ghesien hebbe sijnde alsmeede aenmerckens weerdich.

Uijt Roomen ghetrocken op den 19 februa in't jaer Onses Heeren Jesu Christi 1679 naer het koninckrijck Napels. Het welcke van malkanderen is 125 Italiaense mijliën ende men reijst ordinaris over op 5 daghen ende ben den 5 martius wederom tot Roomen ghearriveert.

Van Roomen gaet men op Marini¹. Dit steedtje hoort toe den Prinse Colonna die daer oock een paleis heeft. Vandaer naer Veletri². Dat is een oude stadt ende een van die eerste bischopdommen van Roomen. Hier is op die merckt een statue van den paus Urbanus den achste³ die aldaer bisschop was. Hier is een schoon paleis ghebout van den cardinael Ginetti, die den leste vicaris was ende ghebooren alhier. Den trap als alle het paleis ende meede den hof is seer schoon. Vandaer op Sermoneta, sijnde een casteel daer den Duca di Gaetano⁴ heer van is, liggende op eenen bergh. Hier bijneeden is een poort daer men in't doorgaen moet tol gheeven aen den ghemelden hertoch. Van hier passeert men voorbij Piperno⁵, liggende op een bergh, loopende dicht voorbij den rivier Amaseno, maer onderweech siet men noch eenighe ruynen van die drie taverne op den wech Appia daer die broeders St. Paulun toeghemoet quamen, soo men leest in die wercken van die Apostelen. Booven ghemelde steedtje Piperno is eertijts een hoofstadt gheweest van die Volsei, een volck die eertijts teeghen die Romeijnen langh oorloch ghevoert hebben.

Daernaer passeert men Terracina, een seer oude stadt ende is die leste van deese kant van het pause ghebiedt. Hier paelt aen die Midlantsche Zee ende is voor deesen eene schoone haven gheweest, maer is nu teenemael verstrant. Men siet hier noch die ruynen van den tempel die aen Apollo toegheeiigent was, doch is nu den dom ofte hooftkerck ende men kan noch sien dat het een schoon ghebou is gheweest. Als men uijt deese stadt gaedt op die linckerkant op een hoochte siet men eenighe ghebouwen, die men seijt gheweest toe sijn schoolen van Cicero.

Van hier gaat men op Portello, alwaer scheijdt het pause ghebiedt. Vandaer op Fondi sijnde die eerste stadt van deese kant toebijhoorende aen Spangiën. In't inkommen moet men aen die wacht wat gheeven, wil men hebben dat sij wat civijl sijn. Hier is niet bijsonders toe sien. Van hier op die oude stadt Gaeta van Enea, daer Virgilius van schrijft segt men heeft het sijn naem ghekreeghen. Hier is een sterck casteel en leijt op een bergh daer bijwaert wort het gheraemte van Carolus Bourbon, staende in een camer in een cas, aanhebbende Switsers cleederen, een lop om die hals ende

een pluim op't hoofd. Sijnde ghenerael gheweest van den legher van keijser Carel den V ende bleef doot voor Roomen ende onder daer hij staedt is gheschreeven dit naevolghende vers in't Spaens: 'Franzia me dio la luche. Espanna me sfuorzo, y ventura. Roma me dio la muerte. Gaeta la sepoltura.'

Hier is noch een bergh ghenoeemt della Sta. Matrinita die ghespleeten is, soo als men seght doen ons salichmaecker sturf. Hier siet men een wonderlijcke capelle gheboudt door Ferdinandus Coninck van Arragon⁶ op eene groote steene die midden in die spleet is blijven hanghen. Bijneeden in die Domkerck is een vraelijcke capelle toegheijghent aen St. Blasi ende vraelijck bijschildert door Hiacinto Brandi. Hier is oock een oude vase oft urne die nu dient om die kinders in toe doopen doch is seer vraelijck.

Van hier keert men wederom toeruch ende men gaet sovoort op Svessa⁷ een steedtje, maer onderweech passeert men een groote rivier ghenoeemt Garlignano. Die passeert sijnde, eerdat men noch aen het booven ghemelde steedtje arriveert, bijgint het beeter landt toe worden ende hier omtrent waeren die Campifalerni daer den pöet Horatius sooveel van schrijft, van den seer goeden wijn die hier wast, doch is nu al seer verandert. Hier ende ghelijck veel van den wech gaet men op den Via Appia, doch seer ghebroocken.

Tot Sessa ghearriveert sijnde, komt men vandaer op Capua die oude ende vermaerde stadt daer Hannibal soo langh met sijn leegher bleef legghen ende door die goede daghen gheruïneert wirt. Door deese stadt loopt die vermaerde rivier Volturno ende komt uijt in die zee bij Patria, waeromtrent Tullius Cicero stierf alsoo hij vluchte van Marcus Antonius ende hij wiert onthalst. Omtrent twee mijliën van hier is oudt Capua maer teneemael gheruïneert ende wordt nu ghenoeemt Sta. Maria del Capua. Hier sijn veele overblijfsels van ghebouwen ende antiquiteiten.

Van hier op Aversa alwaer onderweech toe noteeren is die landeu, want wort ghenoeemt Campagna Felice ende het is oock soo, want hier wast in groote abundantie cooren, wijn ende olie, het welcke sierlijck is om toe sien. Tot Aversa is een schoon hospitaal, ghenoeemt L'Annuntiata en is seer rijck. In deese stadt drinkt men een kleijn wijntje, maer seer goet, gheheeten Asprino D'Aversa.

Van hier is het 8 mijliën op die glorieuse stadt Napoli, gheleeghen soewel als een stadt van Europa. Men komt in den Porta Capuana⁸ van den noorden ende van den oosten heeft het vruchtbaere berghen, van den suijden ende den westen die zee. Deese stadt wort van alle schrijvers vermaerd, leijdt in Campagna ende is die hoofstadt van een seer schoon rijck, dat die naem voert ende soo in Italiën ghenoeemt wort, het speelhof van Europa, maer ick wil alleen maer segghen van Italiën. Deese stadt was voor die pest in't jaer 1656 seer ghepuepuleerd, ghelijck sij noch is en is seer vol ghebout en alhoewel soo groot van circuit niet is als Roomen, daer sijn nochtans wel sooveele hujsen ende sijn alle boven plat ende meestendeel met loodt bijdeckt, waerop dat sij gaen wandelen. Die reeden dat die hujsen pladt sijn is deese, dat sij daer een goede ende ghetempereerde locht hebben ende geen vrees hebben dat die sneeu daer soude blijven legghen.

Sijn voorborghen sijn groot ende vraelijck ende wel bijwoont principaelijck die van Chiaia, daer meest seevarent volck woont ende het ghanse jaer laeten sij die kinders hier naeckt ende bloodt loopen in die zee. Sij worden nochtans seer stercke mannen.

Ghelijck meest in deese stadt ende door het rijck sijn, waeren se soo goedt, daerom seijt men ghemeenlijck, alles is hier goedt bijhalven dat spreeckt. Die wijn is hier seer goedt en soo sterck, jae ghemenghelt half wijn, half water is bijkans noch toe sterck. Vorders vruchten, broot ende alderleij spijsen is hier seer abundant ende die vruchten vroech rijp ende sommige tweemaal jaers.

Hier sijn machtich veele kercken ende cloosters ende sijn seer kostelijck ende schoon, want die luijden seer devoot sijn, ofte willen soo schijnen toe sijn. Daer sijn 24 cloosters van die paters Franciscani ende wel sooveel van die order van St. Dominicus, van die paters van die Societeijt, van die Theatini, van die wereltlijcke priesters sonder ghetal. Om van die voornaemste kercken wat toe schrijven sal ick bijginnen met den hooftkerck ofte dom gheuoemt St. Gennaro⁹ die den pratoon van deese stadt is. Hierbij heeft den aertbisschop sijn hof die teeghenwoordich gheuoemt wort Cardinael Carracciole en is gheboortich van deese stadt, leeft in groote staedt hebbende veel officiers onderhan, die het gheestelijck hof met groote riguer dienen. In deese kerck is een schoone capelle gheuoemt Il Tesora¹⁰, is onuitspreeckelijck schoon ende costelijck. Hier worden veele reliquiën bijwaert. Booven die menichvuldicheijt van marmor ende goudt dat in deese capelle blinckt, sijnder oock noch diverse schilderijen ende voor een yder figuur die daer in is, is aen den schilder bijtaelt 2000 scudi. Bij deese kerck is een nonneclooster dat seer sierlijck is.

Niet wijt van hier is die kerck gheuoemt St. Apostoli¹¹. Deese ghanse kerck is bijschildert ende op den autaar is een custode, ofte tabernakel dit seer costelijck is. Hier is oock een monument ofte graf van de cardinael Filomarino¹² die hier laest bisschop is gheweest, hier aen is een bassajelieuo van eenighe kinderen, ghesneeden van Francesco Cannoije detto L'Fiamengo¹³ en is wonderlijck vraelijck. Onder deese kerck leijt bijgraven den Cavalier Marino¹⁴ een vermaerdt poët.

Niet wijt van hier is die kerck van St. Gio de Catbenaij¹⁵, is een oude kerck en sijn veele tomben van die oude familiën van Roomen. Hier dichtbij is een convent van die Predicheeren gheuoemt Sta. Chatarina¹⁶ en sijn veele monsters toe sien in haer apotequers winkel. Hierbij is die poorte Capuana buijten deese poort is Poggie Imperiale, een plaijsier hof van die Coninghen van Napels ende Arragon. Die poort weder inkomende, soo siet men die vicarie, dit is die plaets daer men alle rechtsaeken bijploijt ende hier dichtbij is eene ghevanckenisse, dan het is wonderlijck om sien hoeveel volck hier alle morghen komt, doch men moet hier wel toesien op die buerse, want die Neapolitanen sijn al wat bijhendich.

Daernaer hebben wij ghesien den kerck daer het lichaem is van St. Gaetano¹⁷. Die capellen ende autaers sijn om't kostelijckst, die ghevel ofte frontespitie is oock antique en is noch een overblijfsel van een tempel, ghededicert aen Neptuno eertijts. Bij deese is die kerck van St. Laurenso ende den toorn wiert ghefortificeert van Massianello¹⁸ ten tijde van rebellie. Hier dichtbij is den kerck ende clooster van St. Severin, daer paters Benedictini wonen ende hier is eene schoone kelder, daer sij goede wijn verkoopen. Daarnaer is toe considereeren den mercato daer men alderleij vruchten ende eetwaeren verkoopt. Hier siet men oock het huyske van den vermaerden Massaniello die regeert heeft in Napels 10 daghen door rebellie sijnde bijgost in't jaer 1647 op 7 julij, sijnde als doen Viceroy Marquise d'Aracos. Hier siet men die kerck Carmelitano en is hier bij het fort ofte toorn Carmeno.

Daernaer hebben wij ghesien naer die Annunciata¹⁹, sijnde vermaerdts soo door die rijckdom die daer is, als door die devotie. Men passeert oock het hospitael dat daer annex is, sijnde een vraelijck ghebou alwaer mense siet, ghespijsicht ende onderhouden ghelijck als haer conditie vereist. Van ghemeen volck sijn der ordinaris 2000 siecken, daer worden oock opgebrocht omtrent die 800 weeslinghen. Daernaer sijn wij gheganghen naer St. Domenico Maggiore²⁰. In deese sacristie sijn meest bijgraven die coninghen ende coninginnen van Napels ende Arragon. Hier heeft ghewoont St. Tomaso d'Acquina²¹ en schole ghehouden die noch hier toe sien is, alsmeede sijn celle ende in die kerck het crucifix die teeghen hem sprack ende seijde: 'bene scripsisti de me Thoma'.

Daernaer sijn wij ghegaen naer die Jesuite kerck, gheheeten Il Gran Jesu²², is een meede van die sierlijckste ende rijckste ende meest van Lantfranco²³ bijschildert. Niet wijt van hier is een seer groot convent ende kerck gheheet Mont Olivete²⁴, dit sijn Olevetani. Castel Nuovo²⁵ sijnde sterck ende meest ghebout van den broeder van den heijlighen Luidovicus en is gheweest Carel den eersten coningh van Napoli ende graef van Angiou²⁶. Wij sijn hier ingeganghen ende hebben 't van binnen ghesien, alwaer eene schoone poort is van marmor, alsmeede een vraelijck paleis van den Governuer ende in't midden heeft het een groote pleijn. Van hier siet men in die zee legghen Castel dell'Ovo²⁷. Is gheboudt op die ruijne van een paleis van Lutio Lucullo²⁸ ende omdat het heeft een fatsoen van een eijde, daerom heet het Castel dell'Ovo.

Vandaer gaet men het paleis sien van den vice-koningh die nu is den Marquese de Los Velos. In't opgaen siet men schoone trappen. Daer komt men in een sael, alwaer alle die vice-koninghen uijtghescildert staen. Die capelle is oock seer costelijck. Hier dichtbij siet men noch een fortres gheheet Pizzavalcone²⁹. Volghende ende gaende naer Castel St. Ermo³⁰ dat gheheel sterck is, maer gheloovende dat het aen die stadt niet veel quadt soude doen, door dien het toe hooch leijdt ende is altemael van arduijn steen ghemaect.

Aen die voet van deese bergh is een rijck nonneclooster gheheet della Trinita. Booven gaende naer St. Martino³¹, siet men een rijcke kerck ende clooster van die Chartugiani, alswanneer ick mij verwonderde hoe men sooveel marmorsteen op sulck een bergh heeft kunnen krijghen. Haeren pant is seer schoon, haeren kerck is vol uijtmuntende schoone schilderijen, vol van alle costelijcke marmor ende blinckende van goudt ende silver. Sij ontfanghen minnelijck die vremdelinghen ende hebben ons laeten sien die schoone quartieren van den prior ende van den procurator. Daernaer sijn wij gheganghen in een kamer, sijnde op een hoeck van't clooster. Gheheel Italiën heeft geen saeck dat aen een mens meer kan bijhaeghen. Aen die rechterkant heeft men het ghesicht van die zee ende sijn ooghen wat verder slaende, siet men die eijlanden Emazia, Caprea ende Procchide³² recht over die schoone ende ghecultueerde landen van Pausilippo³³ ende ten lesten het ghesicht van diverse steeden ende veele vlecken. Aen die linckerkant siet men het velt gheheet Nolana ende den bergh Vesuvius. Nederwaerts siende heeft men die magnifique stadt Napels onder sijn ooghen. Ick weet aen mij niet toe legghen ofte het is een mirakel van die natuijre ofte van die konste, daer men kan sien ende hebben, sooveel als men soude kunnen vinden, van aenghehaemheijt ende soeticheijt.

Sij hebben costelijcke ende rijcke sacristiën. In die secreete is een doode Christus gheschildert van een vermaerde schilder Spangioletto ghenoomt dat veel gheexstimeert wort. Hier in deese stadt sijn toe verwonderen die twee merckten die alle daghen tweemaal soo abundant sijn van alderleij vruchten ende eetwaeren, toeweeten die van't Palazzo ende die van die Carita. Die straet Toledo³⁴ is wel een van die schoonste van Napels. Hier naer die Selleria, Porte Forcella ende della Vicaria ende noch veel andere. Wij hebben hier oock ghesien diverse schoone stallinghen van den Coningh, alsmeede die rijtpleedts die seer schoon is ende alwaer wij ghesien hebben die schoonste ras van Napolitaensche peerden die men kan sien. Daer waeren oock veele schoone Spaense peerden. Hier rijt men voorbij als men naer den bergh Visuvius toe gaedt, ofte hier ghenoomt Il Sommo ende men gaedt over den Pont della Magdalena³⁵ waeronder door loopt een rivierken ghenoomt Zabete³⁶. Van hier buijten die stadt alla Torre del Greco ende hier bijgint men toe klimmen, doch men neemt hier eerst van den goeden wijn Greco die hier wast, dat een wonder om toe sien. Van hier heeft men 3 a 4 mijliën om op toe klimmen. Het is toe verwonderen hoeveel barsten datter in deese bergh sijn, want het is een naervolgher ende compagnion van den bergh Etnee ende is ghecauseert door aertbeevinghen in't jaer 1630 ende noch diemaels daernaer, dat hij ghelijck heeft willen den aertbodem onder ende booven keeren, door die uijtwerpingh van soo veel eerde, ghemengelt met steenen, flamme, roock ende as in die locht ende dat met sulck een ramoer ende forse, al oft hij woude trecken die son van die heemel op die eerde, die dach in die nacht veranderen, jae ten langhe lesten al oft hij woude den heemel self overdecken. Hij is moeilijk in't af ende opgaen, want hij ghelijck tot aen asse verbrant is, oversulckx men daer wat diep ingaedt. Het gat booven is wel 5 mijliën om ende is seer diep, daer men seght in kunnen toegaen daer nochtans onsen Cicero, ofte leijtsman tot noch toe niet van wist.

Des anderen daechs gaende naer Pozzuolo, sijnde een oude stadt ende eertijts soo groot gheweest als Napels, maer nu door die aertbeevinghe veel vermindert. Men gaedt door die voorborgh ghenoomt Chiaia. Niet wijt uijt die poort is een kerck ghenoomt Sta. Theresia hier sijn Carmelitani discassi en is seer sierlijck. Hier bij die see siet men een plaets ghenoomt La Pietra alwaer altoos abundantie van vis toe koop is. Nu hier langhs die zeekant siet men veele schoone huisen. Daernaer sijn wij ghekoomen aen een plaets ghenoomt Mergogliano. Hier is aen die zeekant ghenoomt die kerck van die paters Savjo, alwaer een vraelij monument is, sijnde allos van vraelij witte marmor ghemaect van Zannazzora, een vermaerd poët.

Van hier gaet men wat toeruch ende men gaedt naer die grotte Pausilippe, soo gheheeten naer den bergh daer sij door ghesneeden is. Deese grotte is bijnaer langh een mijlie, breet 12 passen ende omtrent oock soo hooch. Sij heeft geen licht als aen beijde enden, maer bijkans aen't ent van die ander kant staet een capelle alwaer continueel licht brant, het welcke aen ons van verren ghelijckte ghelijck een sterre ende men moet continueel roepen hoe men gaen wil alla Terra, ofte alla Marina. Deese wech wiert ghemaect om die wech toe spaceren van Napels naer Puozzolo, want soude anders toe wijt om sijn ende dit is gheschiedt, soo men zegt door een Romein Lutio Lucello ghenoomt. In't uijtkoomen van deese spelonce soo ruijckt men eene solferighe rueck, siende hier ende daer eenighe wapuere uijt eenighe holten koomen. Wat daernaer komt men aen die Lago Aniano³⁷ rommentom bijsingelt van groote steenachtighe ende ijserachtighe gheberchten bijhalven van die eene kant.

Hier dichtebij siet men die camere da sudare, ofte batstooven van St. Germano³⁸, die seer heet sijn, oversulckx men is ser niet inghekoomen, ofte men voelt dat het sweet door die heete vapuers tot alle kanten uijtberst. Deese batstoove ende hier rommentom die solverachtighe locht is goedt voor veele infirmiteijten ende principaelijck voor die, die gheene die teeringhe ofte andere melanguolijcke sieckten hebben. Soo hier goede lochten sijn, sijnder oock seer quaede ende prinsipaelijck bij die booven ghemelde laegh, daer die mensen in die soomer niet kunnen duijren.

Niet wijt van deese bergh, ofte om beeter toe segghen aen die voet van deese bergh die omcingelt Laco Aniano, alwaer men siet een hol ghenoeemt grotta del Cane³⁹, sijnde omtrent 8 à 10 passen ront waerin omtrent 2 mensen ghelijck kunnen gaen, alwaer eenighe onsenelijcke spiriti uijtcoomen door eenighe verborghene weeghen, jae soo subtyl dat sij geen gherucht meede brengen, noch ghesicht van haer gheeven. Men heeft hier altoos abundantie van volck met haere honden, waer uijt wij een hont ghekoosen hebben, die sij hier in houden soo langh totdat hij bijswijmt ende ghelijck doot toe sijn. Terstont worpen sij hem in een lace, ofte poel die hier dichtebij is ende komt daer door wederom tot sijn selven, gheloovende dat alle water dat wel soude doen. Daernaer neemen sij eenen flambau, den selvighen daerin nederwaerts houdende gaedt uijt ende wederom om hooch houdende omsteeckt van sich selven wederom. Vandaer sijn wij gheghaen naer die Zulpheterre⁴⁰ dat oock raer om toe sien is, sijnde een vlackte aen die kant van een bergh rommentom rotsen ende steenen, daerop gaende hoort men ghelijck onder hem siedent water ende ghelijck een hollicheijt. In deese vlachte is noch een poeltje sijnde altoos vol swart siedende water. Vandaer arriveert men tot Pozzuolo. Hier siet men een paleis van Don Pietro di Toledo⁴¹ ghebout. Die hoofkerck ofte dom is ghesticht op eene ruijne van een tempel eertijts Jupiter toegheeiigent. Op die merckt ofte groote plaedts staet een statue van marmor en is van een prelaet, die in die tijt van rebelliën het volck hier stilde. Van hier hebben wij een scipke ghenoomen ende sijn overghevaren naer Baia, soo ghenoeemt, omdat die oude Romeijnen haer vloot hier hadden legghen in die oude tijden. Van hier siet men die brugghe die van Caligula ghemaect is. Het casteel hier is gheboudt van keijser Carel den V. Hierbij sijn die batstooven van Tritolo⁴². Deese sijn wonderlijck, want nederbuckende kan men daer wel in blijven ende gaen, maer niet recht gaende door die warmte. Hierbij haelt men sant uijt en is soo heet dat men daer wel een eij in soude kunnen soijen. Hier sijn batstooven van Cicero die goedt waeren, maer sijn bijdorven gheweest van die doctours van Salerno. Hierbij is het laeck ofte poel Averno daer die poëeten sooveel fabels van ghemaect hebben. Aen deese laeck leijt een tempel aen Apollo toegheeiigent. Hierbij is die grotta della Cibilla Cumana⁴³, men gaet hier al diep inne ende men vint een camerken alwaer men noch siet eenich mosaic werck. Nu wederom koomende om naer den schuijt gaende vaert men wederom toeruch langs die zee kant. Hier siet men een tempel van Venus, een ander aen Hercules toe gheeiighent ende noch andere. Hier siet men veele ruynen van diverse lusthooven ofte paleijsen, soo van Pompeie, Locullo⁴⁴, Cicero, Hortensio⁴⁵ ende van noch veele andere, want meest die Romeijnen hadden hier haere speelhoven. Hierbij siet men die Centum Camere⁴⁶, die de ghevanckenissen waeren van die slaeven. Men siet hier die Cisterne Mirable⁴⁷, daer men het water voor die vloedt bijwaerde. Men siet hier die Campi Elisei het promontorium Misiemi, soo ghenoeemt naer den trompetter van Enea die hier bijgraven wirt. Wijt van hier siet men die oude stadt Cuma liggende op een hoochte. Voor deese stadt leijdt die Doode Zee ende hier over leijdt een eijlant ghenoeemt Procita. Wat vorder in die zee siet men het eijlandt Enario nu Ischia ghenoeemt. Hier

leijdt een sterck casteel op. Op dit eijlant sijn oock wonderlijcke baden ende waters. Tot Puozzolo ghekoomen sijnde, sijn wij wederom terstont toe peert naer Napoli ghereeden, alwaer wij ghelogeert sijn gheweest in die 3 coninghen. Finis

Tot Roomen wederom ghearriveert ghebruickende den selvighen wech hier booven ghemelt, op den 5 martius 's avons laedt hebbende onderweech maertse buijen ende wint, ghenoech ghehadt om uijtverusten.

Vervolghende den wech men passeert St. Quirico, een vraelij vleck Tornieri, Quintino, Lusignano casteelen ende vandaer op Ziena, sijnde een vraelij stad liggende op een bergh ende is eertijts een republijck gheweest. Die gheheele stad is ghevloerd met roode ghebacken steenen, hebbende eene suptijle ende purgeerende locht ende vraelij fonteijnen waeronder een is op die groote merckt die schoon is, ghenoecht Fontana di Branda. Hier sijn oock veele vraelij kercken ende gebouwen als den Domkerck⁴⁸, mooghende ghereeckent worden onder een van die costelijckste gebouwen van Roomen, jae van gheheel Europa, soo door die costelijcheijt van steenen van marmor als door die architecture waer meede sij versien is. Den geevel is voor op sijn antichs uijtgehouden ende met veele figuiren daer in. Van binnen is die kerck met roode ende swarte marmor bijkleedt. Het ghemelt is blau met vergult afgheset. Die predickstoel is oock toe considereeren ende die floeringhen voor den hooghen autaar, die altoos overdeekt is met plancken uijtghenoomen eenighe vierdaghen representeerende diverse figuiren. Men siet hier oock het paleis van Piccolomini, gheboudt van vierkantighe steenen van arduijn van Pius den 2⁴⁹. Hier is oock een universiteijt ende die Duijtsche natie heeft hier veele privilegiën. Sij hebben die vrije jacht soowel van grof wilt als haesen ende patrijzen ende kiesen uijt haer eijghen natie eenen consiliaris voor 6 maenden ende staen onder niemant als onder hem ende heeft het keijzers wapen voor die duer hanghen. Deese stad is bijkert tot het Christen gheloof van St. Anianus die daernaer voor het gheloof is onthalst. Deese stad heeft ghehadt 5 pausen, Alexander den 3, Pius den 1 ende den 2, Paulus 5 van die familie Borgesi ende Alexander den 1 van die familie Chigi. Buijten die poort treckende naer Florentiën laet men aen die rechterkant legghen een vraelij casteel toebijhoorende aen den cardinael Chigi, liggende op een terp. Daernaer passeert men door Staggia een casteel, Poggibonzi een vleck vermaerd door die snufftoeback.

Tot Roomen noch gesien die koninghinne van Sweeden⁵⁰, ghenoecht Cristina, dochter van Gustaphus Adulphus⁵¹ die ghebleeven is in die fleur van sijn leeven ende victoriën in die leste slach in Saxen voor die stad Leijpzick. Die booven ghemelde koninghinne heeft die luitersche religie afghegaen ende die roomsche katolijcke aenghenoomen. Sij is tot Roomen ghekoomen als wanneer regeerde den paus Alexander den VII⁵², sijnde van het huijs Chigi ende deese bovenghemelde koninginne heeft haer rijck overghedraghen aen haeren neef Carel den XI, sijnde van het huijs van die Palsgraven aen die Rhein. Sij is kleijn van postuij dickachtich blond haer, blaeuwe ooghen, ront ende een weijnich volslaghen van aensicht. Ick hebbe haer hooren spreecken, haer stem gheleek al soo wel een mans als een vrouwen stem toe sijn.

Noten

1 Marino.

2 Velletri

3 Paus Urbanus VIII, 1623-1644.

4 Duca di Caetano. Castello Caetani is gebouwd tussen de 13e en 16e eeuw.

5 Priverno.

6 Ferdinand van Arragon. Koning van Arragon, 1474-1516.

7 Sezze.

8 Porta Capuana, 1484 poort in renaissance stijl. Giuliano da Maiano.

9 Duomo van San Gennaro, 1294-1323 met een 19e eeuwse gevel. Kathedraal gewijd aan Sint Januarius, patroon heilige van Napels.

10 Il Tesoro, Capella di S. Gennaro of del Tesoro. Kapel bevat verzilverde buste met het hoofd van Sint Januarius, er naast staan fiolen met zijn gestolde bloed.

11 St. Apostoli herbouwd 1610 door Francesco Grimaldi.

12 Altare Filomarino uit marmer, 1642-1647. Ontwerp van F. Borromini.

13 Francois Duguesnoy, bassereliëf met putti (links transept).

14 G.B. Marino, 1569-1625. Graf in cripte.

15 San Giovanni a Carbonara, 1343.

16 Sta. Catharina a Formiello, 1519-1593. Dominicanen klooster 1514.

17 S. Paulo Maggiore, 1583-1603. Kerk met klooster gemaakt voor S. Gaetano da Thiene.

18 Masienello, leider van een volksopstand tegen de Spaanse onderdrukkers in 1647-1648.

19 Annunciata door F. Mantio herbouwd, 1513-1540 na een aardbeving. Brandde af in 1757.

20 St. Domenico Maggiore, 1289-1324. Gotische kerk.

21 Thomas van Acquino, 1225-1274.

22 Il Gran Gesu of Gesu Nuovo, 1584-1601. Jezuïtenkerk gebouwd door Valeriano, Fanzago en Fugo.

23 De koepel van Lanfranco werd in 1688 bij een aardbeving verwoest.

24 Monteoliveto, 1411.

25 Castel Nouvo of Maschio Angioinio. Angevijns fort, 1279-1282.

26 Karel van Anjou eerste koning van Napels, 1266-1285.

27 Castel dell'Ovo, 1154.

28 Lucio Lucullus liet 50 v. Chr. paleis bouwen.

29 Piazzafalcone.

30 Castel St. Elmo, 1329-1343.

31 St. Martino of Certosa di S. Martino, 1325 door di Vito en Tino da Camaino. In de 17e eeuw herbouwde barokke Kartuizerklooster.

32 Dit zijn de eilanden Ischia, Capri en Procida.

33 Posillippo.

34 Via Toledo, eigenlijk Via Roma, maar wordt door Napolitanen naar ontwerper genoemd.

35 Ponte della Maddalena.

36 Sebeto.

37 Lago Agnano of Bacino di Agnano.

38 Badstoven van St. Germano, Romeinse thermen van St. Germano, op helling Monte Spina.

39 Grotta del Cane of Hondsgrot.

40 Solfatara.

41 Don Pedro Alvarez de Toledo, onderkoning 1532-1553.

42 Shife di Nerono of di Trituli.

43 L'anto della Sibbila Cumana.

44 Lucio Lucullus.

45 Orator Quintus Hortensius.

46 Het waterreservoir Centum Camere, Cento Camerelle of Centum Cellae.

47 Cisterne Mirable of Piscina Mirable.

48 Duomo van Siena, 1136-1382. In de kathedraal bevinden zich beelden van Nicola Pisano, Michelangelo en Donatello.

49 Aeneas Silvius Piccolomini was paus Pius II, 1458-1464.

50 Christina van Zweden. Koningin van Zweden, 1632-1654. Ze leefde in Rome vanaf 1655 tot haar dood in 1689.

51 Gustaphus Adolphus koning van Zweden, 1611-1632.

52 Paus Alexander VII, 1655-1667. Gaf G. Bernini opdracht tot het maken van het Sint-Pietersplein.